

УДК 378.4:62/64(07)

DOI:

Леонід Оршанський, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Іван Нищак, доктор педагогічних наук, професор кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Володимир Ясеницький, аспірант кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВІТЧИЗНЯНІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті здійснено дослідження становлення і розвитку кийських науково-педагогічних шкіл із методики трудового навчання, очолюваних академіками НАПН Д. Тхоржевським і В. Мадзігоном та членом-кореспондентом НАПН В. Сидоренком. Зроблено спробу осмислення змісту основних напрямів досліджень зазначених учених і колективу авторів створених ними науково-педагогічних шкіл, які спроектували теоретичну модель методики трудового навчання та після ретельної апробації втілили результати дослідження у практику педагогічних закладів вищої освіти. Відзначається міждисциплінарність багатьох наукових праць, які часто перебувають на стику філософії, психології, педагогіки та предметної методики, а також науково-практичний характер більшості досліджень, адже теоретичні пошуки супроводжуються інноваційною експериментальною діяльністю.

Обґрунтовано місце методики трудового навчання у системі педагогічних наук та її роль як теоретико-методологічного фундаменту технологічної освіти. Сформульовано ключові теоретичні та методологічні положення цього виду освіти, позначено його закономірні процеси та вектори подальшого розвитку. Представлено наукові досягнення вчених науково-педагогічних шкіл Д. Тхоржевського В. Мадзігона та В. Сидоренка в галузі технологічної освіти й описано можливі сценарії вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Ключові слова: вища педагогічна освіта, технологічна освіта, методика трудового навчання, науково-педагогічна школа.

Лит. 9.

Leonid Orshanskyi, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Head of the Technological and Vocational Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Nyschchak, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the Technological and Vocational Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Volodymyr Yasenytsky, Postgraduate Student of the Technological and Professional Education Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

DOMESTIC SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL SCHOOLS IN THE FIELD OF TERMS AND METHODS OF LABOR TRAINING

Scientific schools are locomotives for developing pedagogical science and the centers of high-quality training of young scientists. At the same time, the personality of the founders and leaders of scientific and pedagogical schools is of great importance. These are individuals with unique theoretical thinking, talent and intuition for experimental research possessing organizational skills and high human qualities; purposeful, able to generate new ideas and personally interested in developing current scientific problems in their field.

The article studies the formation and development of Kyiv scientific and pedagogical schools on the methods of labor training, headed by academicians of the NAPS D. Tkhorzhevsky and V. Madzyhon and corresponding member of the NAPS V. Sydorenko. An attempt was made to comprehend the content of the main directions of research of these scientists and the team of authors of the scientific and pedagogical schools created by them. They designed a theoretical model of the labor training methodology and, after thorough testing, implemented the research results in the practice of pedagogical universities. The article notes interdisciplinarity of many scientific works, often at the intersection of philosophy, psychology, pedagogy and subject methodology, as well as the scientific and practical nature of most research: theoretical research is continuously accompanied by innovative experimental activities. The place of the labor training methodology is substantiated in the system of pedagogical sciences and its role as a theoretical and methodological foundation of technological education formulating key theoretical and methodological provisions of this type of education, its regular processes and vectors of further

development. The article presents scientific achievements of the scientists of the scientific and pedagogical schools of D. Tkhorzhevsky V. Madzigon and V. Sidorenko in the field of technological education and describes possible scenarios for improving the professional preparation of future teachers of labor training and technologies.

The results of the activities of representatives of scientific and pedagogical schools today are the basis for the development and correction of standards for higher pedagogical education, improvement of the conceptual and categorical apparatus, regulatory framework, scientific and methodological support. Continued innovative activities of these research teams at other levels and implementation of new results into practice will help to reduce the gap between theory and practice, enhance the competitiveness of domestic higher pedagogical education and meet the needs of the New Ukrainian School for highly qualified teachers of labor training and technologies. In addition, the results of scientists' research can provide significant assistance in creating a modern structure for organizing pedagogical research in the field of labor training methods and make management of this process more effective.

Keywords: higher pedagogical education; technological education; labor training methodology; scientific and pedagogical school.

Постановка проблеми. Науково-педагогічні школи – це цілісні системи особливого роду, сутність діяльності яких полягає у підготовці вчених для галузі освіти та розвитку педагогічної науки. Як свого часу влучно зауважив академік С. Гончаренко: “Створення наукових шкіл – добра вітчизняна традиція, яка є наслідком особливостей культурно-історичного розвитку України. Це стосується і наукових шкіл з педагогіки та психології” [4, 27].

Об’єднувальним центром для будь-якої науково-педагогічної школи зазвичай є людина-науковець високого гатунку, яка володіє унікальним теоретичним мисленням, талантом організатора, дослідника-експериментатора, особисто зацікавленого у розробленні актуальних наукових проблем, цілеспрямованого, здатного до генерування творчих ідей. Усі перераховані характеристики притаманні відомим вітчизняним ученим у галузі теорії та методики трудового навчання, з-поміж яких особливе місце займають:

1. Тхоржевський Дмитро Олександрович – доктор педагогічних наук (“Дидактичне дослідження системи трудового навчання”, 1976), професор (1977), дійсний член НАПН України (1994), завідувач кафедри методики трудового навчання та креслення Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова (1977–2002), автор 380 наукових та науково-методичних

праць, науковий консультант майже 10 докторських і керівник понад 50 кандидатських дисертацій.

2. Мадзігон Василь Миколайович – доктор педагогічних наук (“Політехнічні основи поєднання навчання з продуктивною працею учнів”, 1991), професор, дійсний член та академік-засновник НАПН України (1992), директор Інституту педагогіки НАПН України (1994), перший віцепрезидент НАПН (2000), автор 360 наукових та науково-методичних праць, науковий консультант 10 докторських та керівник майже 40 кандидатських дисертацій.

3. Сидоренко Віктор Костянтинівич – доктор педагогічних наук (“Інтеграція трудового навчання і креслення як засіб розвитку технічних

здібностей школярів”, 1995), професор (1997), член-кореспондент НАПН України (2003), завідувач кафедри методики трудового навчання та креслення Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова (2002–2006), директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (2006–2008), директор навчально-наукового центру підготовки та атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (2008–2013), автор приблизно 360 наукових та науково-методичних праць, науковий консультант 13 докторських і керівник понад 70 кандидатських дисертацій.

Наукова і педагогічна діяльність цих видатних учених та створених ними наукових шкіл була нерозривно пов’язана як із запровадженням принципу політехнізму та ідеологічних засад трудової школи, так і новітньою історією технологічної освіти, теорією та практикою трудового навчання, креслення і профорієнтації, фаховою підготовкою нової генерації вчителів й учених-педагогів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У контексті заявленої теми нам видалися достатньо ґрунтовними історико-педагогічні розвідки П. Артюшенка, В. Блах, Я. Бобилевої, А. Вихруща, О. Гедвілла, О. Кітової, В. Кузьменка, Г. Левченка, О. Підлущького, М. Пшеничного, А. Савченко, А. Скутіна, Н. Слюсаренко, Р. Сопівника, Н. Тарасової, Г. Шаленко та ін., які висвітлюють життєвий шлях і розкривають наукові здобутки відомих вітчизняних учених Д. Тхоржевського, В. Мадзігона і В. Сидоренка, а також представників заснованих ними науково-педагогічних шкіл. Однак, незважаючи на беззаперечну актуальність й оригінальність історико-педагогічних праць про цих учених, на наш погляд, недостатньо глибоко розкриті концептуальні ідеї та зміст основних напрямів досліджень колективів науково-педагогічних шкіл у галузі теорії та методики трудового навчання.

Мета статті – дослідження здобутків науково-педагогічних шкіл, заснованих й очолюваних академіками Д. Тхоржевським і В. Мадзігоном та член-кореспондентом НАПН України В. Сидоренком, у галузі теорії і методики трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Становлення і розвиток науково-педагогічної школи академіка Д. Тхоржевського бере відлік із середини 70-х рр. ХХ ст. За період свого існування вона об’єднала великий колектив учених-педагогів, які продовжують займатися теоретичними і

практичними дослідженнями в галузі технологічної освіти, трудового навчання і виховання, продуктивної суспільно корисної праці, креслення, профорієнтації школярів, фахової підготовки вчителів тощо. Власне Д. Тхоржевський вважається “фундатором трудового навчання в Україні” [3, 183], одним із перших розробників концептуальних засад трудової підготовки школярів у закладах загальної середньої освіти, автором низки навчальних програм і планів фахової підготовки відповідної категорії педагогічних кадрів. Повністю погоджуємося з думкою П. Артюшенка, що “характерною особливістю наукової школи Д. Тхоржевського без перебільшення слід вважати наявність у вищих педагогічних закладах України її своєрідних осередків із декількох його вихованців” [1, 22], а також виділені ним етапи педагогічної творчості цієї науково-педагогічної школи: I етап – творчої, інтенсивної самореалізації (1974–1984 рр.); II етап – реалізації провідних ідей (1985–2002 рр.); III етап – розвитку ідей вченого його учнями (2002 – донині) [1].

До основних здобутків науково-педагогічної школи академіка Д. Тхоржевського (представники – В. Андріяшин, Т. Антонів, Г. Бондаренко, В. Борисов, В. Васенко, А. Вихрущ, В. Гетта, Л. Гриценко, М. Делик, В. Дідух, Ю. Ковбаса, Р. Захарченко, В. Курок, А. Линда, О. Лихолає, С. Мегем, В. Назаренко, О. Плуток, О. Мойсеєнко, В. Мошгук, В. Мусієнко, І. Петрова, Л. Савка, В. Сидоренко, Б. Сіменач, Н. Слюсаренко, М. Ховрич та ін.), зважаючи на історичні тенденції розвитку держави, слід віднести:

1) пошук шляхів реалізації ідеї політехнізації трудової школи, визначення умов політехнічної освіти задля кардинальних змін у галузі економіки, науки і техніки;

2) підвищення виховної та профорієнтаційної ролі закладів загальної середньої освіти, здійснення політехнічного навчання школярів, поєднання загальноосвітньої та початкової професійної підготовки учнів старших класів, неухильне дотримання принципу політехнізму в методиці трудового навчання;

3) створення і розвиток дидактики трудового навчання на основі вивчення його основних систем, а також дослідження вищого рівня – системи політехнічного навчання;

4) розвиток методики трудового навчання як галузі педагогічної науки;

5) обґрунтування структури та змісту методики викладання загально-технічних дисциплін і трудового навчання у середніх спеціальних та вищих педагогічних закладах освіти;

6) розроблення теоретичних засад раціональної організації праці школярів й ефективного управління навчально-виховним процесом;

7) дослідження психофізіологічних основ системи формування трудових умінь і навичок, умов підготовки учнів до життя і праці, шляхів поєднання загальної середньої та загальної професійної освіти, напрямів упровадження обов'язкової суспільно корисної, продуктивної праці в позаурочний час;

8) розроблення концептуальних засад трудової підготовки учнів у 12-річній школі, які ґрунтуються на національному, особистісно-орієнтованому і проєктно-технологічному підходах, а також обґрунтування системи ступеневої підготовки вчителів трудового навчання та ін.

Паралельно проблеми трудового навчання, виховання і профорієнтації глибоко вивчали науковці профільних лабораторій Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР під керівництвом В. Мадзігона. Вченим була запропонована дидактична система відбору змісту для загальної трудової і політехнічної підготовки школярів, яка ґрунтувалася на класифікації засобів праці залежно від основних принципів усіх процесів виробництва. Створена ним ілюстративно-матрична модель "уможливила відбір фактичного навчального матеріалу, який найбільш типово розкриває природу політехнічних знань. А неодмінною умовою формування змісту трудової підготовки стала технологія освоєння учнями основних принципів усіх процесів виробництва, у кожному з яких виділено пріоритетні процеси, що дають змогу визначити його функціональні носії – знаряддя та предмети (засоби) різного рівня досконалості" [2, 85 – 86]. Відтак теоретичні розробки учених науково-педагогічної школи В. Мадзігона заклали підґрунтя для створення принципово нових навчальних програм і підручників із трудового навчання.

Наукова школа академіка В. Мадзігона (представники – В. Андріяшин, О. Биковська, В. Вербицький, І. Волощук, О. Гнеденко, С. Журавель, Д. Загатнов, Г. Іванюк, Н. Калініченко, Л. Карташова, Я. Кепша, Г. Кондратюк, Г. Левченко, В. Моцак, Б. Мурій, В. Оржеховська, В. Подоляк, Н. Пустовіт, Я. Самофал, Д. Сингаївський, Т. Тарасова, М. Тименко, С. Ткачук, Ю. Туранов, А. Цина та ін.) збагатила педагогічну науку й освітянську практику результатами досліджень, які стосувалися:

1) пошуку нових форм і засобів поєднання трудового навчання з продуктивною працею, спільної профорієнтаційної роботи школи, професійно-технічних училищ та виробництва;

2) ефективної організації продуктивної праці та навчально-виховного процесу в міжшкільних навчально-виробничих комбінатах;

3) методологічних і психолого-педагогічних засад наступності у трудовому навчанні та вихованні;

4) ергономічних основ проєктування обладнання шкільних майстерень з метою підвищення ефективності трудового навчання;

5) політехнічної спрямованості науково-технічної творчості учнів;

6) педагогічних засад трудового становлення та професійного самовизначення учнівської молоді залежно від регіональних особливостей, виробничого оточення шкіл і матеріальної бази навчальних майстерень;

7) оптимізації структури та розгортання змісту трудового навчання у навчальних програмах, підручниках і посібниках;

8) ключових проблем інформатизації освіти, проєктування освітньо-інформаційного середовища майбутнього та педагогічних аспектів створення і використання електронних засобів навчання;

9) теоретико-методологічних засад профілізації старшої школи та педагогічного управління професійним самовизначенням учнівської молоді;

10) теоретико-методичних основ позашкільної освіти в Україні та ін.

Справу свого вчителя, академіка Д. Тхоржевського з 2002 року успішно продовжив професор В. Сидоренко. На початку XXI ст., у період динамічних змін соціальних, економічних і педагогічних умов, які породили низку проблем в різних сферах життя українського суспільства, В. Сидоренко, розуміючи, що для подолання кризових явищ у системі освіти, зокрема технологічній, в її науково-методичному і кадровому забезпеченні необхідний кардинальний перегляд теоретико-методологічної бази, осучаснення змісту трудового навчання школярів. Відтак він одним із перших виступив ініціатором повернення графічної підготовки та реалізації проєктно-технологічного підходу на уроках трудового навчання і технологій. Учений вважав, що "проєктно-технологічний підхід дасть можливість реалізувати варіативність у змісті трудової підготовки, тобто уникнути жорсткої регламентації наповнення змісту навчальної діяльності учнів. При правильному спрямуванні діяльності учнів, виконання творчих проєктів набере рис справжньої продуктивної праці, звільненої від формалізму і вимушеного виконання робіт" [7, 20]. Упродовж останніх десятиліть, завдяки науковій школі професора В. Сидоренка, проєктно-технологічна діяльність як інноваційна

педагогічна система набула теоретичної та прикладної стійкості, стала затребуваною і завдяки високій практичній значущості зайняла провідне місце в Новій українській школі.

Діяльність науково-педагогічної школи В. Сидоренка зосереджувалася передовсім на розвитку сучасної системи технологічної освіти та підготовки для неї кваліфікованих педагогічних кадрів. Зокрема, представники наукової школи вивчали, систематизували й узагальнювали вітчизняний і зарубіжний досвід та існуючі проблеми в цій освітній галузі; здійснювали науковий пошук і визначали теоретико-методологічні засади технологічної освіти; виявляли закономірності її розвитку, принципи й умови реалізації; розробляли практичні рекомендації щодо впровадження проєктно-технологічного підходу на уроках трудового навчання тощо. Більшість із цих завдань отримали результативне завершення в низці фундаментальних і теоретико-методологічних досліджень, що проводилися під керівництвом В. Сидоренка, зокрема у докторських (А. Гедзик, О. Джеджула, І. Жернокієв, В. Кузьменко, Є. Кулик, Л. Оршанський, Р. Сопівник, В. Стещенко, Л. Тархан, В. Титаренко, А. Терещук, О. Торубара, В. Юрженко, М. Юсупова та ін.) та кандидатських (І. Агалець, С. Білевич, Т. Борисова, М. Бондаренко, І. Гевко, І. Голяд, Л. Грищенко, В. Давидович, Д. Кільдеров, Т. Ковбаса, М. Коломієць, Д. Лазаренко, Т. Мачача, І. Нищак, Г. Нітченко, С. Павх, В. Харламенко, Р. Чепок, С. Шабага, Ю. Шаропова, Н. Щетина та ін.) дисертаціях.

До основних результатів досліджень учених науково-педагогічної школи професора В. Сидоренка слід віднести:

1) розроблення концептуальних засад технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України, які ґрунтуються на національному, компетентнісному, діяльнісному, особистісноорієнтованому та проєктно-технологічному підходах;

2) пошук шляхів посилення практичної спрямованості загальної освіти на формування нового рівня компетентності школярів у галузі технологічної освіти;

3) оновлення змісту трудового навчання та розроблення сучасних освітніх стандартів, навчальних програм, підручників і посібників для школи;

4) класифікацію компетентностей сучасного вчителя на такі групи: соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності;

5) логічне структурування і змістове

наповнення процесу формування професійної компетентності та педагогічної культури майбутнього вчителя трудового навчання та технологій;

6) фундаменталізацію професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій, яка забезпечує професійну мобільність в умовах зростаючої конкуренції на ринку праці;

7) зміну парадигми графічної підготовки вчителя трудового навчання та технологій на основі використання сучасних систем автоматизованого проєктування;

8) теоретичне обґрунтування принципово нових інтегрованих курсів із нарисної геометрії та креслення, машинознавства та основ виробництва для педагогічних закладів вищої освіти;

9) розроблення теоретико-методичних основ художньо-трудової підготовки й естетичного виховання майбутніх учителів трудового навчання та технологій засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва та ін.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, вітчизняні науково-педагогічні школи, які здійснювали теоретико-методологічну, дослідницько-експериментальну та науково-методичну роботу в галузі теорії та методики трудового навчання, з часом утворили своєрідну мережу наукових шкіл-лабораторій у різних кутках України. При цьому кожна з них проводить дослідницько-експериментальну роботу за своєю проблематикою, що відображає її традиції, відповідає інтересам науково-педагогічного колективу та створює науковий простір для побудови нової дослідницької практики для студентів.

Нами виокремлені особливості вітчизняних науково-педагогічних шкіл у галузі теорії та методики трудового навчання, які створювалися декількома поколіннями вчених, чії ідеї актуальні й сьогодні та лягли в основу сучасного розуміння процесу підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій: 1) орієнтація проведених наукових досліджень на осмислення актуальних проблем трудового навчання і виховання учнівської молоді, зважаючи на певні історичні етапи розвитку держави; 2) необхідність випереджувальної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій, готового до інноваційних змін у сфері своєї професійної діяльності; 3) сфокусованість на сприянні розвитку особистості студента шляхом створення умов для становлення ціннісних пріоритетів, активності й самостійності, інтересу

до педагогічної науки та шкільної практики; 4) важливість побудови саме колективного, а не кустарно-індивідуального, дослідження, в якому кожний учасник наукової спільноти стає важливою ланкою єдиного та цілісного наукового пошуку.

Фундаментальні ідеї і практичні доробки вітчизняних науково-педагогічних шкіл у галузі теорії та методики трудового навчання потребують подальшого ретельного вивчення, а також проведення комплексних історико-педагогічних досліджень у цій царині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюшенко П.П. Ідеї і практичний досвід підготовки вчителів трудового навчання в творчій спадщині наукової школи академіка Дмитра Тхоржевського. *Наукові записки*. Сер.: Педагогічні науки / Центрально-укр. держ. пед. ун-т імені В. Винниченка. 2019. Вип. 177 (1). С. 20 – 26.

2. Артюшенко П.П. Науково-педагогічна школа з трудового навчання академіка В. Мадзігона. *Українська професійна освіта: науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка*. 2018. Вип. 4. С. 83 – 90.

3. Гедвілло О.І., Блах В.С. Д.О. Тхоржевський – фундатор трудового навчання в Україні. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. 2005. № 40. С. 183 – 186.

4. Гончаренко С.У. Наукові школи в педагогіці. *Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи*: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. С. 27 – 43.

5. Кузьменко В.В., Слюсаренко Н.В. Вогонь серця професора В.К. Сидоренка. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 4. С. 278 – 280.

6. Левченко Г.Є. До 70-річчя від дня народження академіка АПН України Василя Миколайовича Мадзігона. *Молодь і ринок*. 2007. № 11/12. С. 5 – 6.

7. Сидоренко В.К. Проектна методика як основа реалізації особистісно орієнтованого навчання. *Молодь і ринок*. 2004. №1. С. 19 – 24.

8. Українська педагогіка в персоналіях. Книга друга: ХХ століття / за ред. О.В. Сухомлинської: навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 548 с.

9. Щедрий учительський дар (до ювілею В.К. Сидоренка) / упорядн. В.В. Кузьменко, Н.В. Слюсаренко. 2-е вид. доп. та перероб. Херсон: РІПО, 2011. 47 с.

REFERENCES

1. Artiushenko, P. P. (2019). Idei i praktychnyi dosvid pidhotovky vchyteliv trudovoho navchannia v

tvorchii spadshchyni naukovoї shkoly akademika Dmytra Tkhorzhevskoho [Ideas and practical experience of training teachers of labor education in the creative heritage of the scientific school of Academician Dmytro Thorzhevskiy]. *Proceedings. Ser.: Pedagogical sciences / Central Ukrainian. state ped. V. Vynnychenko University*. Vol. 177 (1). pp. 20 – 26. [in Ukrainian].

2. Artiushenko, P. P. (2018). Naukovo-pedahohichna shkola z trudovoho navchannia akademika V. Madzihona [Scientific and pedagogical school of labor education of Academician V. Madzihon]. *Ukrainian professional education: scientific journal / Poltava. nat. ped. V.H. Korolenko University*. Vol. 4. pp. 83 – 90. [in Ukrainian].

3. Hedvillo, O.I. & Blakh V.S. (2005). D.O. Tkhorzhevskiy – fundator trudovoho navchannia v Ukraini [D. O. Thorzhevskiy – the founder of labor training in Ukraine]. *Pedagogical sciences coll. Science.work*. No. 40. pp. 183 – 186. [in Ukrainian].

4. Honcharenko, S.U. (2012). Naukovi shkoly v pedahohitsi [Scientific schools in pedagogy]. *Formation and development of scientific and pedagogical schools: problems, experience, prospects: coll. science. work*. (Ed.). V. Kremeni, T. Levovytskuy. Zhytomyr, pp. 27 – 43. [in Ukrainian].

5. Kuzmenko, V.V. & Sliusarenko, N.V. (2013). Vohon sertsia profesora V.K. Sydorenka [The fire of the heart of Professor V.K. Sydorenko]. *Taurian Bulletin of Education*. No. 4. pp. 278 – 280. [in Ukrainian].

6. Levchenko, H.Ie.(2007). Do 70-richchia vid dnia narodzhennia akademika APN Ukrainy Vasylia Mykolaiovycha Madzihona [To the 70th anniversary of the birth of Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of of Ukraine Vasyl Mykolayovych Madzihon]. *Youth & market*. No. 11/12. pp. 5 – 6. [in Ukrainian].

7. Sydorenko, V.K. (2004). Proektna metodyka yak osnova realizatsii osobystisno oriientovanoho navchannia [Project methodology as a basis for the implementation of personality-oriented learning]. *Youth & market*. No.1. pp. 19 – 24. [in Ukrainian].

8. Ukrainska pedahohika v personaliiakh. Knyha druha: XX st. (2005). [Ukrainian pedagogy in personalities. Second book: The twentieth]. (Ed.). O.V. Sukhomlynska. Kyiv, 548 p. [in Ukrainian].

9. Shchedryi uchytelskyi dar (do yuvileiu V.K. Sydorenka) (2011). [Generous teacher's gift (for the anniversary of V.K. Sydorenko)]. (Ed.). V.V. Kuzmenko, N.V. Sliusarenko. 2nd type. ext. and processing. Kherson, 47 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.11.2021